

Justyna Seiffert
Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
jseiffert@sum.edu.pl

Kształtowanie elektronicznych kolekcji na podstawie statystyk wykorzystania zasobów online

Justyna Seiffert – od 2001 r. związana z Biblioteką Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach; kierownik Działu Gromadzenia i Opracowania Zbiorów oraz p.o. zastępcy dyrektora Biblioteki SUM. Zainteresowania autorki koncentrują się wokół zasobów elektronicznych w bibliotekach naukowych.

Streszczenie: W artykule przedstawiono wykorzystanie w Bibliotece Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach informacji zawartych w raportach dostępnych poprzez konta administracyjne serwisów zasobów elektronicznych. Dane z kont administracyjnych wspomagają podejmowanie decyzji o odnowieniu prenumeraty, rezygnacji czy też rozpoczęciu prenumeraty nowych zasobów.

Słowa kluczowe: zbiory elektroniczne, e-czasopisma, e-booki, bazy danych, statystyki, kształtowanie kolekcji zasobów elektronicznych

Electronic resources management based on usage statistics

Abstract: The article is a case study of the Medical University of Silesia Library electronic collection management based on statistical reports. Reports allow making informative decisions on renewing or cancelling subscriptions, as well as subscribing to new resources.

Keywords: e-resources, e-journals, e-books, databases, statistics, collection management of electronic resources

[Prezentacja](#)

[Nagranie](#)

Źródła elektroniczne, oprócz ich oczywistych zalet i w niektórych aspektach przewagi nad zasobami drukowanymi, mają większe możliwości poznania ich wykorzystania przez użytkowników a następnie użycia tych danych do różnego rodzaju analiz. Analizy te mogą być wykorzystane do podejmowania decyzji o zakupie lub kontynuacji prenumeraty, a także jako dowód przedstawiany decydom, uzasadniający zakup dostępu do danego źródła.

Większość dostawców e-źródeł dostarcza bibliotekom statystyki ich wykorzystania. Nie wszyscy jednak wydawcy mają taką techniczną możliwość, co niestety ma swoje konsekwencje w decyzjach zakupowych. Brak możliwości uzyskania informacji o wykorzystaniu zasobu może zdyskwalifikować ten zasób w procesie zakupu lub przedłużenia prenumeraty. Biblioteka nie może pozwolić sobie na zakup drogiego źródła, jeśli nie będzie miała dowodu na jego wykorzystanie. Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach (Biblioteka SUM) w 2017 r. podjęła decyzję o rezygnacji z prenumeraty jednej z baz właśnie z powodu niemożności uzyskania dostępu do statystyk wykorzystania.

Kolejną sprawą, która ma istotne znaczenie w przypadku statystyk wykorzystania e-zasobów, jest ich zgodność ze standardem COUNTER Code of Practice. Standard ten definiuje, jakie dane statystyczne powinny być zbierane przez dostawców z ich platform i w jakiej formie przedstawiane bibliotekarzowi odpowiedzialnemu za administrowanie dostępem. Stosowanie przez dostawców tego formatu przygotowania raportów statystycznych umożliwia bibliotekarzom porównanie wykorzystania baz różnych wydawców. Oczywiście nie zawsze to porównanie jest możliwe lub proste ze względu na różne rodzaje zawartości baz. Jeżeli jednak będziemy brali pod uwagę to zastrzeżenie, to możemy z powodzeniem porównywać źródła, np. serwisy czasopism różnych wydawców czy różne platformy ebooków. Spośród 65 baz danych dostępnych w Bibliotece SUM 56 podaje statystyki w standardzie COUNTER, pozostałe dziewięć udostępnia dane w swoich własnych formatach.

Dużym ułatwieniem w zbieraniu statystyk przygotowanych w standardzie COUNTER jest protokół SUSHI. Umożliwia on automatyczne pobieranie raportów od różnych wydawców i ładowanie ich do narzędzia typu Electronic Resource Management System (ERMS), w którym można następnie analizować pobrane dane statystyczne¹. Biblioteka SUM nie korzysta z narzędzi typu ERMS, nie używa również protokołu SUSHI; wszystkie statystyki pobierane są ręcznie.

Statystyki COUNTER dostarczają bibliotekarzowi zarządzającemu zasobami elektronicznymi licznych informacji. Wskazują przede wszystkim, jak duże jest zainteresowanie prenumerowanymi zasobami (raporty: *Journal Requests*, *Books Requests*, *Da-*

¹ Zob. KOZAKIEWICZ, W. Ile standardu w standardzie, czyli o korzystaniu z COUNTER i SUSHI w gromadzeniu statystyk wykorzystania zasobów elektronicznych w Bibliotece Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. *Forum Bibliotek Medycznych* 2015, r. 8, nr 2 (16), s. 208–212. ISSN 1899-5829; KRAJEWSKI, P. SUSHI – jak to ugryźć? Czyli o standaryzacji i gromadzeniu statystyk wykorzystania zasobów elektronicznych na przykładzie Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. *Forum Bibliotek Medycznych* 2014, r. 7, nr 2 (14), s. 92–106. ISSN 1899-5829.

tabase Report). Umożliwiają również, jak wspomniano powyżej, porównanie pomiędzy bazami o podobnej zawartości. Analiza indywidualnego źródła lub porównanie z innymi podobnymi może stanowić podstawę decyzji o rezygnacji z dalszej prenumeraty w przypadku bazy o niskim wykorzystaniu. Warto także obliczać dla poszczególnych baz wskaźnik *Cost per Use* pokazujący, ile kosztuje jedno „użycie” bazy. Dobre rezultaty daje obliczanie *Cost per Use* dla serwisów udostępniających czasopisma czy książki. Możemy w ich przypadku obliczyć średni koszt ściągnięcia jednego artykułu czy rozdziału i przyrównać do rynkowej ceny, którą oferuje wydawca w ramach modelu *Pay per Use*, czy też do ceny za ściągnięcie artykułu za pośrednictwem serwisów typu Subito. Oczywiście jeżeli *Cost per Use* jest większy niż cena rynkowa, można zastanowić się nad rezygnacją z prenumeraty na rzecz korzystania z innych źródeł pozyskiwania pełnych tekstów artykułów lub książek.

Koszt ściągnięcia jednego artykułu również warto wyliczać dla czasopism, których prenumerata kupowana jest poza pakietami oferowanymi przez wydawców, czyli wtedy, kiedy kupujemy pojedyncze tytuły czasopism. Biblioteka SUM od kilku lat stopniowo rezygnowała z bieżącej prenumeraty wersji drukowanych czasopism zagranicznych, między innymi z powodu niemierzalności wykorzystania tych tytułów. Od 2018 r. 100% naszej zagranicznej prenumeraty indywidualnej stanowią wersje online. Wybranie zestawu tytułów do zaprenumerowania czy tytułów do rezygnacji oparliśmy między innymi na analizie wskaźnika *Cost per Use*.

Oprócz ewidentnych danych o stopniu zainteresowania zasobami niskie wskaźniki statystyczne z raportów typu *Journal Requests*, *Books Requests* mogą wskazywać również na inne aspekty korzystania z e-zasobów, jak nieczytelny, trudny do obsługi interfejs bazy czy trudności w odnalezieniu źródła na stronie biblioteki². Decyzja o rezygnacji czy kontynuacji prenumeraty powinna być podjęta po rozpoznaniu tych kwestii.

Bardzo ciekawych danych dostarczają natomiast raporty COUNTER typu *Access Denied*, zawierające tytuły czasopism czy książek, z których użytkownicy bezskutecznie próbowali skorzystać ze względu na brak wykupionego dostępu. Są one doskonałym źródłem informacji o tym, jakie tytuły/bazy pojawiają się w polu zainteresowania czytelników, a których biblioteka nie udostępnia. Jest to o tyle ważne, że prawdopodobnie każda biblioteka zmaga się z brakiem wystarczającego feedbacku ze strony użytkowników. Bardzo trudno jest uzyskać od czytelników informację, do których źródeł chcieliby mieć dostęp. Zazwyczaj jest pewna grupa zaangażowanych osób, które pozostają w kontakcie z biblioteką i są świadome możliwości składania dezyderatów. Natomiast zdecydowanie więcej czytelników będzie niezadowolonych z powodu braku dostępu do ważnych źródeł, jednocześnie nie mając świadomości, że należy zgłosić problem do biblioteki. Dlatego statystyki *Access Denied* stanowią tak cenne źródło informacji.

² VERMIŃSKI, A., BRANCHAT, K.M. *Fundamentals of electronic resources management*. Chicago: ALA Neal-Schuman, 2017, s. 143–144. ISBN 9781783302307.

Uzyskanie tych raportów jest możliwe z poziomu bibliotecznego konta administracyjnego w danym serwisie źródeł elektronicznych z zarejestrowanym zakresem IP. Możliwe jest to nie tylko wtedy, kiedy prenumeruje się dane źródło, ale także gdy uzyskuje się dostęp testowy. W przypadku Biblioteki SUM gromadzimy dane do logowania w różnych serwisach, do których mieliśmy dostęp stały lub czasowy i wykorzystujemy je do uzyskania raportów typu *Access Denied*. Analiza tych raportów dostarcza ewidentnych informacji o źródłach, do których należy zakupić dostęp. W przypadku subskrybowanych źródeł, raporty te pomagają w zidentyfikowaniu problemów natury technicznej, których mogą doświadczać czytelnicy chcący skorzystać z bazy.

Platformą, która nie stosuje się do standardów COUNTER, a pomimo to dostarcza wartościowych danych statystycznych, wykorzystywanych w kształtowaniu kolekcji, jest polska platforma Ibuk Libra. *Ranking książek* w Ibuk Libra jest raportem wskazującym wykorzystanie zaprenumerowanych tytułów e-booków. Zawiera liczbę wejść czytelników do poszczególnych tytułów czy na kolejne strony książki, a nie tak jak raport COUNTER liczbę otwarć rozdziałów książek (*Books Requests*). Nie można zatem porównywać tej platformy z innymi raportującymi w formacie COUNTER. Raport *Ranking książek* w Bibliotece SUM wykorzystujemy, przygotowując się do odnowienia prenumeraty: usytuowanie książki w rankingu decyduje o pozostawieniu wykupionej liczby dostępów, ich zmniejszeniu lub rezygnacji z danego tytułu. Decyzja o zwiększeniu liczby dostępów podejmowana jest na podstawie raportu *Przekroczona liczba jednoczesnych dostępów*, a zakup dostępu do nowego tytułu na podstawie raportów *Brak dostępu* oraz *Zaproponuj zakup*. Ze względu na elastyczną formułę umowy z producentem platformy Ibuk, kilkakrotnie w ciągu roku dokupujemy dostępy do nowych tytułów lub zwiększamy liczbę dostępów do wykupionych wcześniej, w oparciu o omówione raporty.

Na koniec warto jeszcze powiedzieć o jednym z czynników, który może zaburzać statystyki wykorzystania zasobów elektronicznych, a mianowicie używanym przez bibliotekę narzędziu typu *discovery* (np. *EDS Ebsco*, *Primo*). Narzędzia te w związku z różnymi algorytmami wyszukiwania mogą generować lub zmniejszać ruch w wykupionych e-źródłach, co może mieć odzwierciedlenie w statystykach wykorzystania tych źródeł. W przypadku jednej z baz Biblioteka SUM zaobserwowała znaczący spadek statystyk użycia od momentu włączenia tego narzędzia.

Podsumowując, należy podkreślić korzyści wynikające z analizowania raportów zawierających statystyki wykorzystania źródeł elektronicznych. Analizy takie dają możliwość podejmowania świadomych i obniżających koszty decyzji.

Obecnie analizy tego typu wykonywane są przez bibliotekarzy. Możliwe, że w przyszłości, dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii, takich jak sztuczna inteligencja, będą nam dostarczane przez systemy biblioteczne nowej generacji.

Bibliografia:

1. KOZAKIEWICZ, W. Ile standardu w standardzie, czyli o korzystaniu z COUNTER i SUSHI w gromadzeniu statystyk wykorzystania zasobów elektronicznych w Bibliotece Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. *Forum Bibliotek Medycznych* 2015, r. 8, nr 2 (16), s. 208–212. ISSN 1899-5829.
2. KRAJEWSKI, P. SUSHI – jak to ugryźć? Czyli o standaryzacji i gromadzeniu statystyk wykorzystania zasobów elektronicznych na przykładzie Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. *Forum Bibliotek Medycznych* 2014, r. 7, nr 2 (14), s. 92–106. ISSN 1899-5829.
3. VERMIŃSKI, A., BRANCHAT, K.M. *Fundamentals of electronic resources management*. Chicago: ALA Neal-Schuman, 2017. ISBN 9781783302307.

SEIFFERT, J. Kształtowanie elektronicznych kolekcji na podstawie statystyk wykorzystania zasobów online. W: Sójkowska, I., Derfert-Wolf, L. (red.). *I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12-14 czerwca 2019* [online]. Stowarzyszenie EBIB, 2019. [Dostęp 20.11.2019]. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 26. ISBN 9788363458096. Dostępny w:
http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/714.